

УДК 811.111'367.4'373:796.332

**СТРУКТУРНО-СИНТАКСИЧНІ ТА ПРОСОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
АНГЛОМОВНОГО ПОДІЄВОГО ФУТБОЛЬНОГО
ТЕЛЕВІЗІЙНОГО КОМЕНТАРЯ**

С. Ф. Алексенко, канд. філол. наук, доцент

*Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка,
вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна
E-mail: 7419aleks@mail.ru*

У статті розглядаються структурно-синтаксичні, лексичні та просодичні особливості англомовного подієвого футбольного телевізійного коментаря як одного з комунікативно-прагматичних типів спортивного коментаря – стрижневого жанру телевізійного спортивного дискурсу. Висвітлюються просодичні ознаки коментування таких ключових футбольних моментів, як відбиття м'яча, гольові моменти, невдалі спроби забиття голу.

***Ключові слова:** футбольний телевізійний коментар, комунікативно-прагматичні типи футбольних коментарів, подієвий футбольний коментар, ключові футбольні моменти, просодичні ознаки.*

Стрімкий розвиток засобів масової інформації та їх вплив на людську діяльність актуалізував лінгвістичні дослідження спортивного дискурсу як одного з видів дискурсу людського буття взагалі, що рельєфно віддзеркалює головну рису сучасної людини – прагнення конкурувати. Комунікативно-динамічний підхід до розуміння просодичної організації мовлення продиктований усвідомленням того, що основний інформаційний зміст повідомлення передається не тільки і не стільки лексико-граматичними, скільки просодичними засобами мови, здатними розставляти необхідні акценти при передачі емоційності, модальності та прагматичної спрямованості повідомлюваного. Тому саме на просодичне оформлення спонтанного мовлення останнім часом все частіше звертають увагу дослідники-фонетисти.

Серед дослідників лінгвістичних аспектів спортивного дискурсу відзначимо Аксенову І. М., яка розглядала комунікативно-прагматичні особливості спортивного репортажу, Панкратову О. О., яка аналізувала лінгвосеміотичні характеристики спортивного дискурсу, Петру І., який вивчав лінгвостилістичні і риторичні особливості спортивного репортажу, Сняtkова К. В., який досліджував комунікативно-прагматичні характеристики телевізійного спортивного дискурсу, Сомову О. Є., що вивчала засоби адресованості в жанрі спортивного телерепортажу, Казеннову О. О., яка зосередилася на функціонуванні фразеологізмів в спортивних репортажах. Стає очевидним, що структурно-синтаксичні та просодичні засоби організації спортивних репортажів і спортивного коментаря як його невід'ємної лінгвістичної складової залишалися поза увагою дослідників-лінгвістів, що робить нашу розвідку актуальною.

Об'єктом статті є британські футбольні телевізійні коментарі.

Предмет статті – граматичні та інтонаційні ознаки подієвих футбольних телекоментарів.

Метою статті є дослідити структурно-синтаксичні та просодичні особливості організації подієвого футбольного телевізійного коментаря.

Виклад основного матеріалу. Спорт взагалі та футбол зокрема завжди були одними з найпоширеніших розваг людства. В наш час футбол розглядається як форма масової культури та найпопулярніший вид спорту, а отже, інтерпретативну роль спортивної події коментаторським мовленням для глядацької аудиторії важко переоцінити.

Спортивний коментар є стрижневим жанром телевізійного спортивного дискурсу, оскільки він здатний в максимальній візуальній та інформаційній повноті транслювати змагання масовій аудиторії. Телевізійний спортивний дискурс розглядаємо як усне мовлення, яке пов'язане зі спортивною тематикою та реалізується у сфері медійного простору. Коментар, як правило, пов'язаний з описом, поясненням або виразом особистої думки коментатора. Але не можна стверджувати, що ці три складові завжди присутні в рівних пропорціях в коментарях [1, с. 46].

Футбольний коментар – це усний виклад подій на футбольному полі під час матчу з опорою на інтереси телеглядачів. Звукове відтворення ланцюжку ігрових дій в їх послідовності значно ускладнюється необхідністю підтримувати безперервний потік мовлення. Спортивний коментатор позбавлений можливості користуватися допоміжними прийомами і саме спонтанність мовлення є причиною тих коливань, які утворюються навіть у найбільш передбачуваних ситуаціях [2, с. 58]. Мовлення коментатора виконує дві важливі функції – опис ігрових подій та надання фонові інформації для вболівальників. Саме виконання цих функцій відносить мовлення коментатора до інформаційного стилю, основним призначенням якого є повідомлення «ідеальної, сконденсованої суті» [3, с. 79].

Серед комунікативно-прагматичних типів футбольних коментарів виділяють такі:

- подієвий коментар;
- фоновий коментар;
- оціночний коментар [4, с. 368].

Подієвий коментар полягає в описі подій, що відбуваються, і складає основну частину коментаря футбольного матчу. Швидка зміна ситуації не дозволяє коментатору детально висвітлювати кожну подію, що відбувається, його завдання – встигнути подати супутню суттєву інформацію до початку нових подій. Якщо кілька подій відбуваються одночасно, то коментується найбільш важлива подія.

Фоновий коментар містить інформацію загального характеру про матч, команди, гравців тощо. Коли в матчі настає тиша, коментатор заповнює паузу фоновим коментарем, який переривається при зміні ситуації в змаганні.

Оціночний коментар надається коментатором після закінчення першого тайму та після завершення матчу. Він складається із відомостей, зібраних під час змагання (дані про відносну активність гравців, кількість атак або штрафні санкції).

Найскладнішим у коментуванні є *подієвий* коментар через обмеження часу при синтезі фраз, на відміну від фонового коментаря, в якому фрази можуть бути заготовлені заздалегідь. Крім того, часто виникає необхідність описувати події, не чекаючи їх повного завершення. Зміст подієвого коментаря неминуче обумовлений процесами, що протікають перед очима коментатора: різка зміна подій, періоди напруженої активності слугують перевіркою здатності коментатора надати інформацію в максимально стислій і виразній формі, в той час як неактивні, “мляві” моменти дають йому всі можливості слідувати своєму описовому натхненню [5, с.95]. Одним з основних завдань досвідченого коментатора є скорочення кількості повторів, які зумовлені повторюваністю послідовності певних дій, що характеризує футбольні матчі. Отже, виключення малоінформативних елементів зі структури висловлення є наслідком підсвідомого бажання коментатора уникнути тавтології при коментуванні [6, с. 359].

У цілому, професійний коментар динамічного спортивного матчу за якістю повинен відповідати таким вимогам: *адекватність* ситуації – текст повинен висвітлювати в першу чергу ті події, що відбуваються у поточний момент, а також містити елементи фонового і оціночного коментарів; *своєчасність* – основні події

матчу повинні бути прокоментовані вчасно; *різноманітність* – для кожного типу події має бути кілька можливих фраз-варіантів коментування; *зв'язність* – коментар повинен бути цілісним описом того, що відбувається, а не розрізненим набором фраз [7, с. 9]. Отже, було б неправильно сприймати подієвий спортивний коментар як просте промовляння того, що відображається на екрані, хоча саме такий тип коментування домінував на перших етапах існування телевізійного спортивного мовлення через нечіткість телевізійної “картинки”.

Особливе місце в лінгвістичній характеристиці футбольного телекоментаря взагалі та при описові його просодичної організації зокрема займає, на наш погляд, аналіз його лексичного складу та структурно-синтаксичних особливостей, які здатні модифікувати та зумовлювати певну взаємодію просодичних параметрів тексту, що звучить. Особливостями лексичного складу подієвого телекоментаря є використання великої кількості стійких виразів футбольної специфіки (*the pitch, a right / left half, defenders, forwards, wingers, strikers, a kick-off, the touchline, to tackle, to swing a ball, to dribble* тощо), повтори модусних парантез типу “surely”, “definitely”, “now again”, “you know”, “I mean”, власних назв, особливо імен гравців і назв команд, оцінних епітетів: “rather buoyant”, “a golden scoring chance”. В результаті прагнення коментатора викликати інтерес до події і увійти в контакт з уболівальниками, до загальної структури коментаря можуть входити елементи контактування та автокоментування: “you'll remember”, “we are just waiting”, “I should think”, “I can see”. Лексичне наповнення спортивного коментаря багато в чому залежить від особистості самого коментатора, проте останній виправдано припускає, що аудиторія знайома зі специфікою гри, а отже коментаторське мовлення набуває високого ступеня контекстуальності. Отже, при промовлянні: “... and now Ronaldinho to Fabiano”, коментатор може бути впевнений, що це буде зрозумілим як “Ronaldinho is passing a ball to Fabiano”, а не “Ronaldinho is speaking to Fabiano” з огляду на контекст футбольного матчу.

Синтаксична своєрідність футбольного подієвого телекоментаря багато в чому визначається, по-перше, спонтанністю його організації, по-друге, неможливістю передбачити хід подій і підготуватися заздалегідь, і, по-третє, індивідуальними мовленнєвими навичками коментатора. В тексті футбольного телекоментаря нерідкими є випадки використання певних засобів стилістичного синтаксису, що некоректно зв'язують речення з синтаксичної точки зору, наприклад, еліпсису, паралельних конструкцій. Раптове включення перерахування складу команд у коментування перебігу подій присутнє у кожному футбольному коментарі, хоча навряд чи хтось із глядачів відчуває такий розрив потоку інформації.

Подієвий футбольний телекоментар характеризується використанням неповних речень, інвертованим порядком слів (наприклад, перенесення основного дієслова на початок висловлювання). Характерною рисою синтаксису текстів футбольних коментарів є приєднувальне використання сполучника “and” в ініціалній позиції у висловлюванні: “*And this is James Cooper, welcoming listeners on Highbury Stadium...*”, “*And now I can see the referee calling the captains to the centre-spot...*”, “*And it looks as though Smith's won the toss*”, “*And the ball goes out of play...*”. Додаткова інформація різної значимості може переноситися в кінець речення, так само, як і адвербіальні елементи зі значенням руху, місця та напрямку: “*bouncingly ran out onto the pitch*”, “*putting the ball forward*”. Важлива інформація може передаватися у формі номінативної групи, ускладненої дієприкметниковим зворотом: “*Arsenal, led by their captain Bobby Smith, who's having his best season with the club so far...*” [9], а перехідні та неперехідні дієслова можуть випускатися, наприклад: “*Yellow card [...] for Sibusiso Zuma*”. Втім, речення можуть будуватися без підмета за допомогою лише дієслова з обставиною або без неї: “*[he] Settles to his stance right shoulder a little ...*”, “*Headed it [a ball] like a bullet into the top left-hand corner of the net*”. Цілком можливо синтезування подібних неповних речень в більш складні комплекси, що є характерною рисою не тільки коментаторського мовлення, але й розмовної мови

взагалі. Проте, у зазвичай усі елементи синтаксичних структур спортивного коментаря слідуєть у правильному (неінвертованому) порядку стверджувального речення: *“Antonio runs out of his area and slides towards the ball”*; *“This is quite a serious matter for Parsons, because he's already had his name taken three times this season, and although the Disciplinary Committee let him off with a caution on the first three occasions, he may well get suspended this time”* [10].

Присутність повторів різних типів – прямого лексичного, паралельного, синонімічного – додає певної ритмічності спортивним коментарям на просодичному рівні [8, с. 291]. Прямий лексичний повтор, який найбільш часто зустрічається в тексті футбольного коментаря, ілюструє здатність лексичної одиниці виступати в якості центральної при кодуванні інформації. Цей вид повтору сприяє концентрації уваги телеглядачів на певному об'єкті / суб'єкті спортивної дії. Наприклад, у наступному уривку із спортивного коментаря футбольного матчу: *“He got it over on the far side that puts his man away up to half-way line, headed down this time by Johnson. Johnson takes a short return. Johnson now pushes one through meaning it for Walcott”* [9] у центрі мініситуації на футбольному полі виступає гравець Джонсон та його маневри. Паралельний повтор вживається з метою виграти час для ідентифікації дій гравця: *“Paulinho... Paulinho has it over on the right now, tries to get into the middle... But it goes off to the feet of Rooney”*. Синонімічні повтори спроможні підсилувати виразність мовлення та передавати суб'єктивну модальність коментатора: *“Not the best effort. Not the best attempt to cross that ball”* [9].

Домінуючим комунікативним типом речень у футбольному подієвому коментарі виступають стверджувальні речення, але іноді використовуються й питальні. Наприклад, у найнапруженіші моменти багато коментаторів, заповнюючи паузи в ігрових подіях, додають до коментарів питання, які не мають адресата, але й назвати їх риторичними в звичайному розумінні цього слова неможливо. Скоріше, вони передають очікування коментатора і встановлюють між ним і глядачем певний емоційний зв'язок, наприклад: *“Can Arsenal go on to win the game?”*, *“Now what can they do with this corner?”*, *“Can they make something from it?”* У спортивному коментарі виклад подій матчу проводиться у теперішньому простому часі (Present Indefinite Tense). *“Costa attempts to make amends for conceding the penalty by powering in a header from a corner. The goalkeeper drops it as he's unsighted. Costa attempts to scramble it in but, as usual, is offside”* [10]. Серед граматичних часів, що найактивніше використовуються у мовленні футбольного коментатора, слід зазначити теперішній тривалий (Present Progressive Tense), минулий невизначений (Past Indefinite Tense) та теперішній доконаний (Present Perfect) часи.

Функціональне навантаження просодичної складової подієвого коментаря найяскравіше простежується у таких ключових футбольних моментах, як відбиття м'яча (“save”), голіві моменти та невдалі спроби забиття голу. Узагальнимо результати, отримані під час розгляду просодичної організації висловлювань, взятих із зазначених футбольних моментів гри.

Проаналізувавши фрагменти коментарів, що супроводжують **відбиття м'яча**, можна зазначити, що вони характеризуються широким тональним діапазоном голосу коментаторів. Небезпечні моменти коментуються у високому регістрі і вимовляються високим висхідним тоном, демонструючи здивування, та високим низхідним тоном, демонструючи радість та задоволення. Коли події вщухають, тон голосу коментаторів переходить у середній та низький регістр. Тривалість логічних інтонаційних пауз у коментарях залежать від темпу мовлення, який, у свою чергу, відповідає темпові подій на полі. Емоційність коментаторського мовлення при відбитті м'яча підкреслюється емоційним наголосом майже на усіх ключових словах висловлювання та паузами хезитації.

Аналіз коментарів, що супроводжують **голіві моменти** (моменти матчу, що передують потенційному пробиттю воріт), свідчить про їхню підвищену емотивність. Емоція захоплення передається на просодичному рівні швидким темпом мовлення,

високим низхідним тоном, паузами хезитації, емфатичним наголосом. Моменти атак коментуються у пришвидченому темпі мовлення, у низькому та інколи середньому тональному регістрі, загальна тональна шкала є висхідною перед власне ядерним високим низхідним тоном. **Невдалі спроби забиття голу** характеризуються уповільненим темпом мовлення, емфатичним наголосом на ключових словах, низхідним середнім та низьким тоном мовлення, падінням голосу з високого у низький регістр на стику пере'ядерної та ядерної частини синтагми. Перераховані просодичні ознаки передають емоцію розчарування мовця в коментованих подіях.

Отже, спортивний футбольний коментар є одним з жанрів телевізійного спортивного дискурсу. Він є звуковим відтворенням ланцюжку ігрових дій в їх фактичній послідовності (подієвий коментар), містить інформацію загального характеру про команди та гравців (фоновий коментар) та містить відомості, зібрані під час змагання про відносну активність гравців, кількість атак, штрафні санкції тощо (оціночний коментар). Структурно-синтаксичні та лексико-семантичні особливості подієвого футбольного коментаря визначаються спонтанністю розгортання самої гри і неможливістю передбачити хід подій. Подієвому футбольному коментарю притаманні еліптичні речення, повтори різних типів, непрямий порядок слів, часті використання власних назв, особливо імен гравців та назв команд. На просодичному рівні небезпечні моменти гри коментуються зазвичай у високому регістрі та супроводжуються високим висхідним тоном (здивування) та високим низхідним тоном (радість, захоплення). Тривалість логічних інтонаційних пауз у коментарях залежать від темпу мовлення, який, у свою чергу, відповідає темпові подій на полі. Емоційність коментаторського мовлення підкреслюється емфатичним наголосом та паузами хезитації. Просодичні засоби мови допомагають розставити необхідні акценти в інформаційному змісті, передаючи емоційність, модальність та прагматичну спрямованість повідомлюваного.

СТРУКТУРНО-СИНТАКСИЧЕСКИЕ И ПРОСОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНГЛОЯЗЫЧНОГО СОБЫТИЙНОГО ФУТБОЛЬНОГО ТЕЛЕВИЗИОННОГО КОММЕНТАРИЯ

С.Ф. Алексенко, канд. филол. наук

*Сумской государственной педагогической университет им. А. С. Макаренки,
ул. Роменская, 87, г. Сумы, 40002, Украина
E-mail: 7419aleks@mail.ru*

В статье рассматриваются структурно-синтаксические, лексические и просодические особенности англоязычного событийного футбольного телевизионного комментария как одного из коммуникативно-прагматических типов спортивного комментария – основного жанра телевизионного спортивного дискурса. Освещаются просодические признаки комментирования таких ключевых футбольных моментов, как отражение мяча, голевые моменты, неудачные попытки забития гола.

***Ключевые слова:** футбольный телевизионный комментарий, коммуникативно-прагматические типы футбольных комментариев, событийный футбольный комментарий, ключевые футбольные моменты, просодические признаки.*

STRUCTURAL, LEXICAL AND PROSODIC PECULIARITIES OF THE ENGLISH TELEVISION FOOTBALL EVENTS-RELATED COMMENTARY

S. Aleksenko, PhD in Philology, associate professor

*Sumy State Pedagogical University,
87, Romenska St., Sumy, 40002, Ukraine
E-mail: 7419aleks@mail.ru*

The article dwells on the structural, lexical and prosodic peculiarities of the English television football events-related commentary as one of the pragmatic types of the sports commentary – the core genre of the television sports discourse. The focus of research is also placed on the prosodic features of commenting on such key moments of a football match as a save, goal moments, and missed goals.

***Key words:** television football commentary, pragmatic types of football commentaries, events-related commentary, key moments of a football match, prosodic features.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зильберт А. Б. Спортивный дискурс: базовые понятия и категории; исследовательские задачи / А. Б. Зильберт // Язык, сознание, коммуникация. – 2001. – Вып.17. – С. 45 – 55.
2. Халеева С. А. Типологические и конкретно-языковые черты в просодии спортивного радиокomentarия: Экспериментально-фонетическое исследование на материале британских, американских и русских футбольных репортажей : дис. ... канд. филол. наук.: 10.02.20 / С. А. Халеева. – Пятигорск, 2006. – 174 с.
3. Якутина М. В. Просодическое выражение речевой экспрессии в средствах массовой информации (на материале передач американского радио) / М. В. Якутина // Звучащая речь: теория и практика [сб. научн. тр.] – Москва : МГЛУ, 2000. – Вып.453. – С. 78 – 86.
4. Лаптева О. А. Живая речь с телеэкрана: Разговорный пласт телевизионной речи в нормативном аспекте / О. А. Лаптева. – Москва : URSS, 2003. – 517 с.
5. Петру И. Лингвостилистические и риторические особенности спортивного репортажа как жанра СМИ: На материале футбольного репортажа: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / И. Петру. – Москва, 2006. – 204 с.
6. Müller T. Football, language and linguistics / T. Müller. – Tübingen : Gunter Narr, 2007. – P. 356 – 362.
7. Беспамятнова Г. Н. Языковая личность телевизионного ведущего : автореф. дис. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Г. Н. Беспамятнова. – Воронеж, 1994. – 23 с.
8. Gerhardt C. A multi-modal analysis of live TV football commentary / C. Gerhardt // In Lavric, Eva, Gerhard Pisek, Andrew Skinner and Wolfgang Stadler eds. / The Linguistics of Football. – Tübingen: Gunter Narr, 2008. – P. 283 – 294.
9. Коментар до матчу Англія – Бразилія (2013 рік) – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=fB0sру6xsPk>.
10. Коментар до матчу Челсі – Ліверпуль (2015 рік) – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=NXaEC-d3_hI.

Надійшла до редакції 23 січня 2016 р.